

Obres que firma el comprador, tòtems de deixalles i estanys en contemplació / 6

Telefèrics, funiculars, bus turístic, golondrines, tramvia: altres maneres de veure Barcelona / 7

Com ha evolucionat la llengua que difon TV-3 en aquests catorze anys d'emissions? / 8

Q

HEMEROTECA
F. MERINO SANCHEZ

'Fino' i botifarra

JOAN DE SAGARRA

Diumenge passat vaig anar a fer un tomb per Can Zam, per la Feria de Abril de Santa Coloma de Gramanet. La nostra, la dels catalans, vinguin d'on vinguin. I si hi ha algú que es considera més català, més impol·lut que el mateix Papa de Roma, diré, senzillament, la meua: la meua feria de Can Zam.

Meva perquè no sóc, per vocació i jolós aprenentatge, cap català impol·lut; diguem-ho clar: cap racista. I meua, també, perquè a Santa Coloma sempre m'hi he sentit com a casa. Durant molts anys, els Sagarra vam estar estretament lligats a Santa Coloma, no pas com a cacics sinó com a propietaris-estiuencs, una mica arqueòlegs i una mica poetes. Així ho vaig manifestar a la població de Santa Coloma quan l'alcaldesa Manuela de Madre em va fer l'honor d'encarregar-me el pregó de les festes de la ciutat, l'any 1994, any del centenari del naixement del meu pare.

Recordo que, en aquell pregó, cridat des del balcó de l'ajuntament, vaig retreure a Antonio Gala que ens hagués tractat de "polacos" als catalans.

Vaig anar a fer un tomb per Can Zam amb la mateixa alegria d'altres anys, però amb la desagradable impressió produïda per la negativa del senyor García Prieto de rebre el conseller Pujals.

Després de les hosties (consagrades o no) del bisbe de Solsona, el senyor García Prieto ha negat el seu fino al conseller Pujals. Per motiu d'una inconfessable vocació política? Que vol fer de pallaso, senyor García Prieto? O potser per treure-li uns calerons al senyor Pujol? Senyor García Prieto: a la Feria jo hi vaig per disfrutar, per beure el seu fino amb la botifarra de Cal Nen. No em toqui els collons, senyor García Prieto! I menys si dos dies després ha de sortir a la tele abraçat amb el conseller Pujals i la senyora alcaldessa. *Ite missa est.*

Un burgès singular

Ahir va fer 50 anys de la mort de Francesc Cambó, milionari modern, mecenes i polític amb una agitada vida privada

FRANCESC VALLS

Un Rolls Royce recorria en provocadora solitud els carrers de la Rosa de Foc, la Barcelona anarquista fardada de samarretes imperi. Eren els anys trenta. El Rolls, model 1929, era de Francesc Cambó, mort ahir va fer cinquanta anys a Buenos Aires. La del cotxe, però, no era l'única singularitat d'aquest milionari modern i conservador catalanista. El dirigent de la Lliga va tenir una agitada vida privada: va navegar per la Mediterrània amb el seu iot, el *Catalònia*; va viatjar acompanyat de mig centenar de pintures del Renaixement, Barroc i Rococó: obres de Tiepolo, Tintoretto, Rubens, Zurbarán, entre d'altres, i l'únic Fragonard — *Jean-Claude Richard, l'abbé de Saint-Non* — que hi ha a Espanya. Per reblar la singularitat, Cambó va deixar un llegat polític que es disputen sobretot en vigílies electorals tant la dreta espanyolista com el nacionalisme moderat.

Cinquanta anys després de morir, el dirigent de la Lliga constitueix un suculent llegat cultural i polític, tot i que alhora encarna, d'altra banda, les contradiccions de la burgesia catalana, del catalanisme conservador.

L'historiador Josep Benet recordava recentment les llàgrimes de dolor de Cambó quan la ciutat de Lleida va caure en mans franquistes. En un gran mapa, el líder de la Lliga anava col·locant les posicions dels exèrcits durant la guerra civil i plorava quan les tropes rebels van entrar a Lleida. Mentrestant, però, des de París dirigia la xarxa més poderosa d'informació en favor del franquisme i escrivia, per exemple, al diari *La Nación* de Buenos Aires el 17 de novembre de 1937: "Hoy se cumple una vez más la ley providencial que reserva a España el cumplimiento de los grandes destinos, al servicio de las causas más nobles, que lo son tanto más cuanto implican grandes dolores sin la esperanza de provecho alguno".

De fet el dirigent de la dreta catalana, escriu Borja de Riquer a *L'últim Cambó*, "sempre considerà necessari que els homes de la Lliga, i en general

Cambó mostra una de les captures fetes a bord del *Catalònia*.

ARXIU FAMILIAR

els sectors conservadors catalans, donessin suport explícit als franquistes: "passant per damunt de repugnàncies i molèsties [...] hem de seguir recol-

lant els nacionals, malgrat ens molestin i ens ofenguin: els altres són pitjors", deia Cambó al seu diari, *Meditacions*.

Pàgines 2 i 3

CCOO
Fundació Cipriano García

Solidaritat i Art
Milà 1972 - Barcelona 1997
Museu d'Història de Catalunya
29 abril - 29 maig

Un burgès singular

Els intel·lectuals i el milionari modern

HEMEROTECA

MERINO SANCHEZ ENRIC UCCELAY-DA CAL

Enriquit el 1919-1920 en una operació financera internacional en què actuà com a advocat, Cambó fou gairebé l'únic milionari modern de l'alta burgesia barcelonina. Actuà com a tal sense falses vergonyes, amb un gran iot i residència a la Riviera adriàtica; en la seva vida personal es mostrà desdenyós amb l'estreta moral local, amb l'estil de home que s'ha fet ell mateix, sense fer cas de les crítiques. Però alhora Cambó fou ben conscient del model filantròpic del milionari nord-americà i, doncs, es preocupà sistemàticament de donar patronatge cultural, des de comprar una col·lecció de pintures que podria ser la base d'una pinacoteca per a Barcelona fins a finançar sèries editorials de tota mena en català, com la Fundació Bíblica Catalana (1922) o la Bernat Metge (1923), sens dubte la més famosa de totes aquestes iniciatives, la que més encàrrecs repartí a la intel·lectualitat catalanista. El director de la Bernat Metge, Joan Estelrich, fou la mà dreta de Cambó i feia la feina pràctica —en especial de tota qüestió que comportés tractes amb intel·lectuals— indicada pel cap regionalista. I és que la gestió política no estava mai llunyana del mecenatge cambonià.

Apartat de la política el 1923, Cambó tornà per procurar rescatar la Lliga del desastre del primorriverisme a principis de 1924. El seu plantejament partia de la necessitat imperiosa de separar la corona del dictador per promoure la caiguda de Primo sense afectar la situació del rei, operació que comptava amb la tàcita anuència d'Alfons XIII. A canvi de salvar la monarquia, Cambó esperava transformar l'escenari polític i cultural d'Espanya tot propiciant una gran entesa entre els intel·lectuals de parla castellana i els de llengua catalana, tot basat en una renovada projecció internacional de la creativitat hispànica. Cambó va establir una àmplia xarxa política entre les dretes espanyoles i va tenir Pedro Sainz Rodríguez com a home seu a Madrid. Sainz estava en contacte tant amb el palau reial com amb l'ambiciós animador cultural Ernesto Giménez Caballero —gràcies a la seva molt influent revista *La Gaceta Literaria*—, el qual va servir de punt de suport avantgardista per mostrar la modernitat de tota l'operació. Així, fou Giménez qui públicament organitzà (amb Estelrich entre bastidors) la famosa Exposició del Llibre Català a la Biblioteca Nacional de Madrid el 1927, amb el suport dels aliats polítics espanyols de Cambó, per mostrar així la vitalitat de la cultura escrita en català. Per la seva banda, el líder regionalista dotà una Fundació Cambó, dedicada sobretot a temes arqueològics, a la Sorbona de París, a fi de subratllar millor la rellevància internacional de la cultura catalana. En paral·lel, per poder mantenir l'ascendent cambonià davant tot el catalanisme, Estelrich participava en els encontres de les entitats de minories nacionals al voltant de la Societat de Nacions, promoguts essencialment des de medis alemanys, per recordar el plet català des de fora i mantenir la capacitat de pressió.

Tot plegat, però, el projecte cambonià —resumit de forma programàtica en el seu llibre *El*

silenci de Catalunya (1927), fet circular clandestinament i publicat finalment tres anys més tard sota el nom *Per la concòrdia*— va resultar un fracàs. Al moment decisiu, quan va caure per fi el dictador el gener de 1930, Cambó havia de presidir la transició, rescatar la monarquia i utilitzar la legislació primorriverista per consagrar l'autonomia catalana. El descobriment sobtat d'un càncer (aleshores malaltia infamant) va forçar Cambó a retirar-se en unes circumstàncies que feren

semblar les seves reticències personals un rebuig polític. Pitjor encara, unes setmanes més tard, la vinguda dels intel·lectuals castellans a Barcelona —orquestrada per Sainz i Estelrich amb l'ajuda de Giménez Caballero— per agrair llurs manifestos a favor del català contra la repressió dictatorial —inspirats al seu dia per Sainz— fou aprofitada pels republicans, que s'apuntaren l'èxit. Un any després, amb Cambó recuperat, l'intent de formar un partit cambonià, el

Centre Constitucional, a tot Espanya, en aliança amb els mauristes i diverses dretes regionals o provincials, ja no va obtenir el ressò necessari davant l'agitació republicana.

Tanmateix, el projecte político-intel·lectual de Cambó va atreure algunes primeres figures de l'ambient cultural catalanista. Per exemple, Josep Pla va garantir la seva mala fama quan el 1928 trencà amb el catalanisme d'esquerra. Després d'haver estat proper a Acció Catalana i al seu portaveu intel·lectual *La Publicitat*, i a més a més d'haver estat —com a periodista— a prop de Macià i els seus seguidors exiliats a París, Pla es passà amb armes i bagatge al servei de Cambó i dedicà al líder de la Lliga una elogiosa biografia en diversos volums (1928-1930). Convertit en espasa tallant del diari lligaire

La veu de Catalunya, Pla va estar molt connectat els anys 1929-1931 amb el pintoresc filòsof de Martorell Francesc Pujols, un altre devot de la ironia, igualment propagandista cambonià. A començaments de 1931, Pla va publicar un *Manual d'hiparxiologia*, que era el particular sistema de pensament de Pujols, mentre que aquest va treure *La solució Cambó*. En els cenacles d'esquerra, dominants després de l'abril de 1931, tal esbargiment va penjar a l'un la fama de traïdor i a l'altre la de frívol incorregible. Foren els sacrificats més visibles de la incapacitat de Cambó per conciliar les Espanyes i el plet català mitjançant el protagonisme dels intel·lectuals.

Enric Ucelay-Da Cal és catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Cambó davant les catarates d'Iguazú, l'any 1924.

ARXIU FAMILIAR

El gran mètode 'Rosebud'

VALENTÍ PUIG

No podriem dir que Francesc Cambó tingui mala sort amb els seus biògrafs, de Jesús Pabón —figura prou interessant per ella mateixa— a l'última aproximació de Borja de Riquer. Això no vol dir que sigui procaç desitjar saber més coses de la vida privada de Cambó, de la mateixa manera que hem anat coneixent moltes coses de personatges tan dissimils com Mitterrand, Kennedy, De Gaulle o Hitler. Una qüestió fonamental és saber fins on pot arribar la indagació de minúcies endinsades en la vida privada o, dit d'una manera ben distinta, si és que els personatges poden tenir vida privada quan passen a la història. Vegeu, per exemple, les especulacions sobre la intimitat sexual de Bonaparte.

Hi ha països on determinades legislacions fan difícil que el biògraf poc dòcil pugui consultar les fonts i la documentació que té el biografat o que queda de ple en mans de la família o dels hereus, de manera que almenys per un temps els aspectes íntims de més peculiaritat no poden ser coneguts. Va ser una obvietat que

Francesc Cambó als peus de Ramsés al temple de Karnak, el 1925.

ARXIU FAMILIAR

Ian Hamilton no pogués escriure la biografia de Salinger senzillament perquè l'escriptor va recórrer a tots els amagatalls possibles, físics i legals.

Entre la biografia escandalosa i el retrat oficial hi ha tota una escola de biògrafs que des de

Maurois a Leon Edel saben trobar l'equilibri just: en el cas de Francesc Cambó, l'error tant seria donar preponderància total a la seva vida amorosa, a l'aventura financera o al mecenatge com només parlar del seu lideratge polític o del seu paper parlamentari. Com sabem, tota biografia es fa una gran pregunta i el mèrit del bon biògraf és aclarir quina és la gran pregunta per fer al biografat, entre hemeroteques, confidències familiars, epistolars i la paraula gravada al patí del jove Kane.

L'any 1933, l'escriptor Josep Pla —autor anys abans d'una biografia política de Cambó— respon a un crític que li voldria fer escriure novel·les que el que li interessa és la història, viure la història, ésser, fins on li sigui possible, a dins de la història: "De tota manera, fa estrany que hom demani novel·les a un escriptor català i que encara no hi hagi a Catalunya un llibre digerible sobre la personalitat excepcionalment curiosa de Macià, per exemple".

Ja és així: més enllà de la personalitat política o intel·lectual del biografat hi ha tots els components de caràcter, instint, arrels familiars i vitalitat privada que a la llarga són tan imprescindibles com la constitució pública d'un estadista o d'un pensador. En certa manera, és el cas de Gladstone i la revelació sobre el seu costum de visitar i tenir contacte amb prostitutes, des de la voluntat primordial de redimir-les. De retorn a casa, Gladstone es flagella. Qualsevol lector interessat per la història voldria saber més detalls de la vida privada de Cambó o de les senyores seduïdes per Cánovas del Castillo. Per bé o per mal, la biografia és història, però amb un atractiu de novel·la.

Un burgès singular

Ni Bismarck ni Bolívar ni tampoc Kerenski

HEMEROTECA
F. MIRINO SANCHEZ

BORJA DE RIQUER I PERMANYER

L'any 1919 el llavors diputat liberal Niceto Alcalá Zamora digué al Congrés que el problema de Francesc Cambó era que volia ser alhora el Bismarck d'Espanya i el Bolívar de Catalunya, i que això era impossible. El mateix Cambó va reconèixer a les seves *Memòries* que aquella frase "fou una estocada personal de gran efecte... que en el fons expressava una gran veritat". En efecte, el projecte polític de Cambó tenia l'ambició de cercar la transformació de l'Estat espanyol com a via per assolir també l'autonomia catalana. Per això plantejava un difícil dilema polític, del qual ell mateix n'era conscient: calia triar entre "actuar merament de partit nacionalista... o fer d'homages de govern" (carta de Cambó a Prat del 5-11-1916).

Cambó fracassà ja que no aconseguí ni modernitzar i democratitzar Espanya ni tampoc l'autonomia política catalana. Les causes del fracàs foren no tan sols les incomprendiments i els sectarismes dels altres —que si que van existir, i força evidents, començant pel mateix Alfons XIII—, sinó també les seves pròpies decisions polítiques. Ja que si bé es cert que fou el seu catalanisme el que l'impedí de convertir-se en el gran reformador de l'Estat espanyol també és evident que en els moments crítics Cambó trià sempre l'opció de l'ordre. Perquè, de fet, Cambó tenia por d'esdevenir el Kerenski hispànic.

Davant la profunda crisi del sistema parlamentari espanyol, Cambó s'adonà que la via catalana cap a la conquesta de l'Estat era perillosa. Lluitar per la reforma de l'Estat i per l'autonomia en aquelles condicions implicava desestabilitzar el sistema polític de la Restauració i la mateixa monarquia, i això era massa arriscat pels interessos dels sectors benestants catalans, dels quals ja n'era el més genuí portaveu. Així, tant l'any 1917 com el 1931, davant la possibilitat d'encapçalar o participar en un moviment d'autèntic canvi polític progressista, Cambó prioritzà l'opció més conservadora davant el risc d'embarcar-se en un moviment transformador sense garanties de poder-lo dirigir.

Però de cap de les dues decisions esmentades Cambó en tregué un profit polític significatiu, ans al contrari. Així, si bé a la tardor de 1917, amb el seu pacte amb els partits monàrquics la Lliga, i poc després ell mateix, accediren al govern, la seva estada al poder no serví ni per democratitzar el sistema polític espanyol ni per aconseguir l'autonomia catalana. I aquesta frustració provocà la rebel·lió de gran part dels joves i dels intel·lectuals catalanistes contra Cambó i la Lliga i la constitució d'Acció Catalana el 1922.

I el cost polític de la decisió pro-monàrquica de 1931 encara fou més transcendent: llavors la Lliga perdé l'hegemonia política a Catalunya i a dins del catalanisme. Gaziel ja esmentà els dos grans errors de Cambó de l'any 1931: el primer, creure que la República no arribaria mai; i el segon, que si venia seria la revolució social i que "l'anarquista de Terrassa s'ho menjaria tot". De nou Cambó s'equivocà i amb la seva actitud anti-republicana dificultà la creació d'una dreta democràtica catalana que pogués trobar un lloc estable i constructiu dins del nou règim.

L'última etapa de la seva vida política ha estat objecte de silencis prudents i distorsions. Hom volia evitar plantejar-se el fet que la guerra civil havia provocat un trencament dins del catalanisme a causa del suport de la gent de la Lliga als militars sublevats. Hi havia qui considerava desagradable recordar que Cambó havia ajudat Franco en la seva guerra contra la Generalitat i contra la República. Ja he explicat en altres llocs com, al meu parer, aquesta decisió de Cambó fou arriscada però lúcida, coherent i gens improvisada, i també com la guerra civil i la revolució incrementaren la seva desconfiança respecte als règims democràtics i el liberalisme polític. Durant els anys de la guerra seran significatius els silencis de Cambó sobre la qüestió catalana i sobre el futur del país.

Mai no gosà dir res en públic sobre això. La seva preocupació com a catalanista restava reclosa en la privacitat de la seva correspondència o del seu diari.

Carles Riba potser pensava en Cambó quan, el 1939, parlava dels qui durant la guerra "cregueren haver de posposar les reivindicacions catalanes a d'altres urgències". En efecte, l'actuació de Cambó i dels principals dirigents de la Lliga de llavors ens recorda allò que el mateix Gaziel definia com la tria feta en funció de la "conveniència pràctica". De tota manera, penso que les grans decisions polítiques de Cambó no són comprensibles només des de l'anàlisi de la situació política espanyola i catalana. Sens dubte la seva estreta relació amb els interessos i les preocupacions d'una multinacional tan important com l'AEG alemanya —l'autèntica propietària de la CHADE que presidia Cambó— explica també moltes coses de la seva involució conservadora. Tal vegada tenia molta raó aquell vell catalanista que no fa gaire em comentava, tot discretament, que "en realitat a Cambó el que el va fer canviar foren els diners, el fer-se immensament ric".

Borja de Riquer és catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona.

OPINIO

PERICO PASTOR

QUÈ DIUEN
LES ENQUESTES?

Més que un club

FRANCESC ROCA

No m'interessa gens discutir les opinions de J. C. Vergés (*Quadern*, 10.4.97), però sí precisar o corregir algunes de les informacions que dona. D'entrada cal dir que d'històries nacionals del pensament econòmic n'hi ha per a la major part de països avançats i que, malauradament, no n'hi ha cap per a l'àrea catalana. El que he fet és una antologia de textos apareguts (o escrits) entre 1900 i 1970, ordenada en tres volums. N'han sortit els dos primers, dedicats a *Anàlisi i visió de les economies del món* i a *La transmissió de les idees econòmiques*. Manca el tercer, sobre economia catalana. L'objectiu és que alguna vegada s'escriu aquesta història, donat que una nació sense pensament propi no és una nació.

L'antologia prova de presentar un ventall molt ampli d'opcions i de visions (i així ho subratllen els dos autors dels prolegs: Antoni Serra Ramoneda i Lluís Barbé). En aquest ventall s'hi inclouen, lògicament, autors de procedència molt diversa: enginyers industrials, advocats, empresaris, sindicalistes, mestres, periodistes i autodidactes que tenen en comú escriure —i bé— d'economia. En català, en castellà, en francès, en anglès, en alemany. Res, doncs, d'endogàmia universitària (entre altres motius, perquè no hi ha llicenciats en econòmiques fins a 1960). Ara, així sí, els autors citats despectivament per J. C. Vergés són tots —excepte Andreu Nin— universitaris. És cosa seva. Les cites que fa són, és clar, totalment descontextualitzades. És evident que no converteixo Ramon Trias Fargas en un "crític literari". Li publico dues notes innovadores de 1956, de la revista *Moneda y crédito*, de Madrid (i no els avorrits *Principios de economía política española*, que d'altra banda no hi entrarien perquè són de 1973. Des de "la dècada més pròspera de la història" (1945-1955), que Estapé atribueix a la pràctica del keynesianisme, no hem tingut cap nova Guerra Mundial, car l'era del ple domini dels mercats s'acabà el 1945. La cita d'Ernest Lluch és d'un article de 1964 publicat a la revista montserratina *Serra d'or*, dedicat a l'economista japonès Shigeto Tsuru, partidari, sempre, del socialisme democràtic (i no de cap forma de dictadura). En canvi, la cita d'Andreu Mas prové de *Nous horitzons*, una revista que el 1970 tenia el consell de redacció repartit entre Mèxic, París, Marsella i Barcelona. Resta una absurda versió de la interessantíssima

polèmica Cambó-Nin, on el primer és el bo i el segon el dolent, un estrany exabrupte contra Joan Hortalà (que és coautor, amb Lluís Barbé, d'un text molt ambiciós) i una sola referència a un economista exiliat: l'exsocialista i neoliberal Fausti Ballvé (que, per cert, va despertar l'entusiasme d'Ignasi Villalonga i Joaquim Reig, els homes forts del Banco Central, d'abans de la timidíssima liberalització de 1962).

Breu: la visió de J. C. Vergés del pensament econòmic català del segle XX és francament pobre. S'obsessiona a donar-li la culpa de tot a "la nostra universitat autàrquica" i resulta que molts no van estudiar a cap universitat i que Joan Sardà ho féu a la London School of Economics, Manuel Serra i Moret als Estats Units, Romà Perpinyà Grau a Deusto (i a Kiel), Josep A. Vandellós a Pàdua (i a Londres), Miquel Vidal i Guardiola o D. A. Santillan a Berlín, el mallorquí Gabriel Arrom a Moscou, Elsa Hoerler a Berna, Simó Cano Denia a Estocolm, etc. L'obsedeix la "santa trinitat de teoria, marxisme i exili". Però no tenim ni massa teoria (què més voldríem que ser com els italians, de Pareto a Sraffa!) ni massa marxisme (però déu h'hi do, via Schumpeter i via Keynes) ni gaire producció a l'exili (a desgrat del *Diccionario económico de nuestro tiempo* de Manuel Serra i Moret, de les traduccions i els prolegs de Manuel Sánchez Sarto o dels llibres inèdits d'enginyers-economistes com Estanislau Ruiz i Ponsetí o Carles Pi i Sunyer. El nostre pensament econòmic està ple de liberals schumpeterians (com J. M. Tallada), d'anarquistes il·lustrats (com Mari Civera), de catòlics socials (com Elsa Hoerler), d'historicistes marshallians (com Manuel Reventós), de burgesos que es passen a la CNT (com Joan P. Fàbregas), de liberals que es fan franquistes (com J. Carrera Pujal), d'exiliats de dretes (com F. Ballvé) i de "marginats" d'esquerres (com Martí Capdevila, Jordi Estrada o Vicenç Ventura). I d'un tipus inclassificable: Germà Bernacer.

La Universitat de Barcelona ha actuat generosament editant textos ideats i escrits molt lluny d'aquí: des de Buenos Aires (M. Serra i Moret), Caracas (C. Pi i Sunyer) o Mèxic (J. Ventosa i Roig) a Berlín (M. Vidal i Guardiola, V. Gay). La UB —i les altres setze universitats catalanes— són més que un club. Són un club on les idees salten per tot arreu.